

Закордонна група Української партії соціалітів-революціонерів.

Гр. Наш.

Петлюрівщина.

Руська, світова й українська преса означають петлюрівщиною, петлюрівством не тотожні тямки. Руська (чорносотенна й большевицька) преса часто називає петлюрівщиною весь український визвольний рух останніх часів або принаймні ті його течії, що стоять за самостійність України. Для руського большевика й денікінця українська мова вже не „мова Грушевського“, а петлюрівська; всі українці, що не з ними, не за федерацію з Росією (большевицькою чи чорносотенною) — петлюрівці. Для большевиків — петлюрівець, окрім того, ще й буржуй, за-проданець світового капіталу, український контр-революціонер і т. і.

Термін цей навмисне витворено самими руськими, щоб широкий український народний визвольний рух звузити в очах світової опінії до персональної затії „якогось генерала Петлюри“ (як раніш проф. М. Грушевського), поставити його нарівні з авантюрами Махна, Григор'єва, Юденіча, Колчака, Денікіна та інших генералів; одним словом, позбавити його значіння народнього руху.

Через брак доброї української інформації і в світовій пресі український визвольний рух відбився голосами переважно руських, польських та жидівських інформаторів, що змалювали його негативно, як рух „генерала“ чи „отамана Петлюри“, що „вславився жидівськими погромами“.

Де-які українські місії за кордоном не тільки не спростовували цього хибного уявлення Європи про український рух, а навіть підтверджували його уживанням в офіційних паперах до чужих урядів таких виразів, як „в імені Головного Отамана Петлюри“, „в імені уряду Головного Отамана Петлюри“ і т. і., та доводячи, що антисемітизм на Україні цілком нормальне з'явище, що жидівські погроми не є злочинною діяльністю окремих отаманів, а звичайним проявом народньої стихії і т. і. Не дивно, що після цього Європа увійшла собі український рух тільки, як петлюрівщину — отаманію, військову анархію, бандитизм, жидівські погроми і т. і. Петлюрівщина, махновщина, балаховщина і т. і. — це все ототожнилося в її уяві, як рівнозначні реакційні авантюри окремих осіб. Європейські уряди й політики не вірили в існування одного організованого українського національного руху, не ві-

рили в єдність його військових сил. Вони уявляли, що існує кілька „банд“ з українців, одна від одної незалежних, одна з одною не звязаних (Петлюра, Григор'їв, Махно і т. д.), що вони мають ріжні політичні ідеали й ведуть кожна свою групову або персональну політику; не вірили, що є якийсь народний український уряд, якого українські війська слухаються. Останнє особливо виразно виявилося в запитах Голови Міжсоюзної Комісії для заключення перемирря між Польщею й Україною — генерала Боти до української делегації (Сидоренка, Шульгина, Ів. Петрушевича): „чи всі українські війська слухають приказів правительства? Чи ці війська піддадуться під умови підписаного перемиря?“ і т. і.*)

На жаль, більшість українського громадянства не зрозуміла всієї небезпеки охрещення українського визвольного руху петлюрівщиною і в дальнішому не тільки не вжila заходів до спростування цього хибного уявлення підкresленням широкої народної участі в українському рухові способом надання йому тих чи інших громадських, колективних форм вияву народної волі, а немов навмисне, що-далі більше маніфестувалася назовні особою Петлюри, одмовляючись від загально-громадських форм політичного життя (Трудового Конгресу, парламенту або передпарламенту), зрікаючись захисту загально-національних інтересів (союз з Польщею), втрачаючи зовнішні прикмети народного руху („уряд Петлюри“), витворюючи в українському рухові справжнє петлюрівство, тоб-то: політику, звязану з інтересами особи Петлюри.

Український національний рух в цілому ніколи не був петлюрівщиною, як це хотіли й хотіть виставити його противники, він завше охоплював широкі народні маси і був їх виразником. Однаке в певній його частині, в певному часові, в певній стадії його розвитку, або точніше сказати, занепаду, в ньому виросла й запанувала течія, що своїм поступованням дала підстави вважати певні з'явища й події в українському рухові не за вияв народної волі, а тільки за персональні бажання С. Петлюри, або в крайньому разі гуртка його прыхильників. Це безперечно дало підставу ворогам звужувати й принижувати український визвольний рух до персональної затії, зводити його на петлюрівщину.

Уже в Білій Церкві, під час повстання проти гетьмана, стало помічатися розходження С. Петлюри з рештою членів Директорії.**) Його поступовання не відповідало бажанням і рішенням останньої. Уже тоді С. Петлюра допускався вчинків, що не відповідали поглядам Директорії і оправдував їх „бажанням армії“. Член Директорії С. Петлюра, якому доручено було близче керування військовими справами, не завше здій-

*) Др. М. Лозинський. Галичина в рр. 1918—20, ст. 121.

**) С. Петлюра без відома Директорії видав один Універсал до Україн. народу.

снював її очікування, поволі відділявся від неї, тоб-то: від громадського виборного органу влади, від його рішень і переводив свої особисті погляди в життя, спіраючись на військову силу.

Загравання з військом (спірання на військові кола, а не на рішення Директорії й політичних кол) стало початком петлюрівщини — особистого режиму.

Щоб мати постійну й тверду підтримку війська, С. Петлюра мусів компенсувати його керовників. Тому, всупереч азбуці військової організації, всупереч вимогам військових авторитетів, всупереч розплачливим апеляціям українських військових патріотів (І. Тютюнник, О. Шаповал), творилися окремі куріні, полки, корпуси, що не хотіли підлягати Штабові українських революційних військ, а тільки безпосереднє Головному Отаманові. Такий був перший паросток петлюрівщини назовні, перша її квітка.

Роля цих окремих формувань надзвичайно сумна. Невідомі люди, безконтрольно, з особистого довір'я Головного Отамана одержували кошти на формування окремих курінів, полків, корпусів; набирали десяток-два невідомих, недисциплінованих людців, робили, прикриваючись іменем Головного Отамана і української армії, всякі безчинства (п'янства, грабунки, жидівські погроми і т. і.), а коли довелось боротися з большевиками, — порозбігалися перші. Хто не знає тих корпусів, в яких старшини числились десятками, вояки одиницями, а загальна кількість сягала не вище 2—3 сотень люду? З цього почалася деморалізація військових старшин. Кожен хотів бути „окремим отаманом“; цього ж досягнути можна було тільки, заслуживши „особисте довір'я“ Головного Отамана. Почалася не служба, а „вислужування“.

В наслідок спірання С. Петлюри на військові сили й поступовання згідно з їхньою підтримкою центр керування українським рухом од выбраного народного органу — Директорії поволі пересувався до військових кол. Поруч з осередком українського визвольного руху, створеним українськими політичними й громадськими організаціями — Директорією, став твориться й виростати новий — петлюрівський, витворюваний особисто С. Петлюрою та його прихильниками, переважно військовими особами.

Так український визвольний рух роздвоївся. Це перш за все створило деморалізацію серед військових, які з технічної виконавчої сили, без жадного права, без жадної волі народу, всупереч ухвалам існуючого законного органу влади, самочинством однієї особи оберталися в безвідповідальних керовників справи. Відповідальність залишилась на Директорії, а фактичне керування переходило до військових кол, які поволі переставали слухати й С. Петлюри, бо раз С. Петлюра, мотивуючи бажанням війська, може не слухати цілого выбраного органу — Директорії, то чому X, Y, Z, спіраючись теж на бажання „свого“

війська не може не слухати одного члена Директорії? З цього почався моральний розклад у військових верхах, який змусив С. Петлюру, замісць того, щоб давати їм накази, оперті на вимогах дисципліни, „загравати“ з ними: умовляти, прихиляти і т. і. А це тільки збільшувало апетити свавільства. Після вступу Директорії в Київ остання носила вже тільки титул влади, а фактично всім керувала військова олігархія. Олігархія, а не військова влада, навіть анархія бо це була не організована, систематична, продумана, свідомо створена військова влада, а панування отаманів окремих частин, які не слухались не тільки один одного а й Директорії і навіть свого творця — Головного Отамана. Кожен робив, що хотів; вів політику на свій розум, заводив лад на території свого куріння чи корпусу на свій смак. Українське громадянство мусило тільки мовччи слухати й виконувати. Всякі змагання проти цього означалися, як „большевизм“ і люто каралися. Військова анархія в Київі, всупереч трьохкратним наказам і заборонам Директорії розгромила робітничі союзи, а Балбачан, також всупереч наказам Директорії, розганяв селянські з'їзди й робітничі зібранин на Харківщині.

Репрезентація українського руху назовні перейшла від вибраних народніх органів — Директорії й Уряду — до військових кол з С. Петлюрою на чолі. Не зважаючи на рішення Уряду й Директорії замиритися з большевиками, всупереч офіційній ноті міністра Чехівського до московських Народніх Комісарів, військова анархія (вчинками окремих частин) свідомо й несвідомо повела справу так, що большевики здобули підставу й притоку одмовитися од миру та розпочати війну з українським урядом, а українське населення втратило віру в демократичність як українського уряду, так і всього руху, що ним репрезентувався. Це був один з перших прилюдних одвертих виступів петлюрівщини. Стремління українського громадянства в пелюшках задавити цього виродка способом негайного утворення виборного народнього органу — Трудового Конгресу і організації влади громадським способом зустріли великий опір з боку С. Петлюри і „вірного йому війська“. Тільки рішучий наступ большевиків і безоглядне втікання з фронту якраз „окремих“ курінів і корпусів*) змусили військових політиків і С. Петлюру згодитися на скликання Трудового Конгресу, уживши всіх засобів поготовий для негайного розігнання його „на випадок потреби“. Однак Конгрес уже не міг нічого зробити, бо большевики обстутили Київ. Він лише ствердив Директорію й передав їй охорону держави.

Вийхавши з Київа і втрачаючи що-далі більшу територію, осередок українського визвольного руху поривав живий зв'язок з народніми масами, а головне — втрачав свого суперена — народ, того, хто мав казати своє рішаюче слово. На місце народу та органів його воле-

*) На що особливо вказував тогочасний начальник Оперативного Відділу Штабу полковник (тепер генерал) Капустянський.

виявлення виступили випадкові локальні збори (губерніальні, повітові і т. і.) та недобитки, частки, вершки народніх організацій (політичних і громадських), що евакуувалися разом з осередком. Керуючі органи політичних партій (або тільки частки їх), так-само, як і уряд, не маючи змоги чути авторитетного голосу народу, будували свою політику на власних (групових) міркуваннях. Не маючи над собою народного контролю, об'єктивного повноправного судця, кожна група визнавала свою думку найправдивішою і вважала за зраду проти народних інтересів поступитися нею перед другими, не маючи для того авторитетної вказівки з боку народу.

„Ми не сміємо поступиться, бо не знаємо волі народу. А може наша думка найправдивіша? Тоді нас історія і народ осудять за те, що ми одступимся од неї“ — так заявляли представники де яких груп.

Раз не було авторитетного контрольного й стримуючого громадського органу, не було змоги перевірити думку в народі, то чому кожен не міг вважати свою думку за найкращу? Чим він міг оправдати своє відступлення від неї?

В наслідок цього розвивалась неподатливість політичних груп в їхніх поглядах. Єдиним стримуючим і примирюючим органом були недобитки Трудового Конгресу, благенький сурогат народного представництва. Цей орган найбільше мав юридичних прав претендувати хоч на тілітут громадського, національного авторитету, але... існування його, хоч не фактично, то морально стримувало військову анархію, вилазювання наверх політичної спекуляції, нечесності і т. і. — через те багатьом він був більшом на оці.

З осередком українського візвольного руху евакувалися в більшості урядовці ріжких міністерств, до яких по дорозі прилучалася місцева адміністрація й земські, культурні та інші діячі. Через недостачу звязку з цілим українським народом ці евакувані урядовці поволі ставали носителями громадської опінії. Адміністратори й технічні виконавці, втративши можливість працювати в своєму фаху, ставши безробітними, почали заступати голос народу і поволі втягатися в політику, із технічних виконавців обертатися в законодавців. Не бувши політично вихованими і належачи до ріжких політичних партій, вони часто не одріжняли політичних обовязків громадянина і члена партії від службових функцій і обов'язків урядовця, та вносили у виконання службових розпоряджень анархію, непослух. На підставі ідеологічного розходження з політикою уряду, вони не виконували службових його наказів, а разом з тим залишалися й надалі на посадах у нього. Щоб скріпити своє сидіння на багатьох посадах, провадили політичну боротьбу з урядом. „Як ти, мовляв, мене не хочеш тримати на посаді, то я підтримаю іншу політичну партію, що на твоє місце дасть такого міністра, який мене не зачепить“.

Так розросталася анархія й свавільство в цивільних урядах. І хто міг її стимати? Тільки авторитетний орган народньої влади. Та такого не було. Урядовці, що замісць технічного виконання розпоряджень уряду, хотіли самі бути в уряді, самі вести політику, самі керувати або принаймні представляти перед урядом голос народу, вимагаючи собі в скритій формі певної компенсації по службі, не шанували його. Трудовий Конгрес заважав їм: стримував, виводив на людські очі їх гріхи і т. і. А тому: яке його право? Який авторитет?

В цім зійшлася цивільна анархія, що виросла сама собою в наслідок певних обставин і певного культурного стану українського громадянства, з військовою, створеною С. Петлюрою. На поміч їм виступили й праві кола українського громадянства. Невдоволені лівим складом Трудового Конгресу, вони створили ідеологію необхідності його скасування і надали цьому злочинному стремлінню вигляд оправданості. Спільними зусиллями цих трьох чинників — військової та цивільної анархії й правих політичних кол — Трудовий Конгрес було знищено. Заради особистих і партійних інтересів знищено правний, державний, народний орган. Не перемінено його складу на інший, хоч би правий, а зовсім знищено.

Скасування Трудового Конгресу зміцнило персональний режим С. Петлюри, як керовника військами; розширило його компетенцію й дало йому простір до самочинств; полекшило петлюрівщині можливості організуватися й лізти до державних справ. І вина за це найбільше падає на праві кола, які в боротьбі з лівим народнім органом витворили ідеологію знищення Трудового Конгресу і не замінили його нічим законним.

Винницькі часи особливо визначилися зростом петлюрівщини. До сить згадати заведений у Винниці режим „довіrenoї людини“ й „бувшого соціял-демократа Ковенка“, оргії ріжних отаманів, самочинні політичні комбінації ріжних урядовців, скасування Трудового Конгресу і нарешті вихід з Директорії В. Винниченка, щоб переконатися в цьому.

В цей саме час виплодилася з урядовців навіть спеціальна „петлюрівська“ партія „народні республіканці“ на предмет „захисту С. Петлюри від одеської Антанти, що вимагала усунути його з Директорії разом з Винниченком“ і „для презентації тверезої помірковано-демократичної думки, яка б відповідала настроям Європи“. Чому „народні“ й чому „республіканці“? Ніхто не відає. Народність їх була хіба в тім, що вони перед С. Петлюрою грали народ, а республіканцім — що кожний із них мав, або краще сказати, на свій спосіб не мав жадного політичного світогляду. Становище „неньки-України“ вони оцінювали в залежності від своїх посад і оплат; найкраща орієнтація була та, що обіцяла найшвидче найкращу посаду. Партія народніх республіканців символ „петлюризму“ — персонального режиму, безпardonного переведення в життя особистих поглядів і бажань.

По скасуванні Трудового Конгресу залишався ще законний орган народньої волі — Директорія. Революційна Директорія, обрана Національним Союзом, перевівши повстання проти гетьмана, склала в Київі свою владу на руки скликаного ним законного народнього представництва — Трудового Конгресу, який 28 січня 1919 „з огляду на небезпечний військовий час“ ухвалив „доручити владу й оборону краю Директорії У.Н.Р.“, доповненій „представником од наддністрянської України“. Цею постановою Трудового Конгресу громадський революційний орган — Директорія обернутий був у державно-законний.

Петлюрівській течії така ухвала була не до смаку, бо в Директорії сходилася воля кількох політично-громадських течій, кількох політичних світоглядів українського народу, а вона сама хотіла все вершити по своїй волі. Тут на поміч їй прийшли ріжні анархічні, протигромадські елементи, що виявляли свою діяльність тільки там, де не було громадського ока, де можна було способом підлещування й обдурування досягти бажаних цілей.

Проти Директорії розпочалась боротьба. С. Петлюра не тільки не противився їй, а навпаки, що-далі більше виявляв охоту скупчiti всі державні справи в своїх руках. Першою перемогою петлюрівщини був вихід з Директорії В. Винниченка, єдиної особи, що могла робити й робила серйозний опір персональним претензіям С. Петлюри. Скориставшись вимогою „одеської антанти“ усунути В. Винниченка й С. Петлюру, петлюрівці одіпхнули першого, щоб його ціною врятувати й скріпити другого, підкреслюючи, що останній не з Винниченком: зовсім „благонадійна людина“. Цим актом державної „мудрості й патріотизму“ новоспеченні народно-республиканці (Вротновські - Сивошапки, Ковалевські і т. і.) пишалися прилюдно, як надзвичайним героїчним вчинком.

Разом з Винниченком викинуто в архів і підписаний Директорією закон про Трудові Ради — цю спробу повернути український рух до народніх форм, щоб втягти в нього народні маси й тим одвернути їх од большевицьких впливів. Після того виразне стремління С. Петлюри до самодержавія все збільшувалося. Ставши головою Директорії, він фактично майже не рахувався з іншими членами Директорії, особливо після постанови останньої (червень 1919) вважати недійсними її ухвали без підпису С. Петлюри.

Під час подорожі українського осередку з Виннициі через Рівне й Галичину до Кам'янця цей осередок поволі розгублював прикмети народнього руху й прибірав форми особистого режиму — петлюрівщини.

Мало кому відомі переговори з „одеською антантою“, проскурівський погром, грабування отаманами всяких заводів, розгон Трудової Ради в Кам'янці, яка після свого згуртування одірвала від большевиків маси українського населення й привернула їх до українського осередку,

панування Палієнків, Самосенків, Хомодовських і т. п. з'явища маніфестували вже український рух не як народній, а як персональний.

Лише з величими зусиллями недобитки Центральних Комітетів соціалістичних партій (соц.-революціонерів та соціал-демократів) добилися, щоб уряд складався не по персональному смаку С. Петлюри (як було зроблено в Винниці), а на підставі певних умов, складених тими двома політичними партіями.Хоч ці партії не репрезентували всього українського громадянства, хоч вони не відбивали вповні настроїв народніх мас, все ж таки їх репрезентація була плюсом в порівнянні з тим голим особистим режимом, до якого стремів С. Петлюра.

Створення уряду способом делегацій від двох соціалістичних партій мало що помогло. Воно не відновило громадського принципу в цілості й не поставило кордону для особистих стремлінь С. Петлюри. Уряд залишився сам по собі, а Петлюра пішов сам по собі.

Використовуючи неприхильність соціалістичного елементу в уряді й громадянстві до члена Директорії П. Андрієвського за звязок його з повстанням Оскілка й переговори з правими колами, С. Петлюра на підставі приватного листа П. Андрієвського до нього, де останній допрікав йому — „доки Ви будете диктаторствувати, доти я не буду приймати участі в державній роботі“ усунув члена Директорії П. Андрієвського від участі в Директорії; одтер ріжними способами від фактичної праці в Директорії і Є. Петрушевича і використавши виїзд за кордон членів Директорії Ф. Швеця и А. Макаренка, прибрав усе до своїх рук і безоглядно кинувся в польську орієнтацію. Це змусіло українську партію соціалістів-революціонерів цілком одійти від українського осередку, на чолі якого стояв С. Петлюра. Уряд, який складався Центральними Комітетами політичних партій, розпався. С. Петлюра переїхав у Польщу. Замісць іти з Любару разом з недобитками армії, яка під проводом генерала Омеляновича-Павленка геройчно пробилася в запілля ворога й почала творити свою базу, або замісць виїхати десь закордон в невтральну державу, як це зробив Є. Петрушевич, він виїхав у Варшаву. Польща, маючи С. Петлюру в своїх руках, не рахувалася вже більше з його умовами. Вся українська справа кинута Петлюрою на ласку поляків. Сам С. Петлюра, прибувши до Варшави, склав новий уряд цілком на свій смак, по персональному лише вибору, без жадної участі громадянства. До цього часу український рух, хоч і забарвлений петлюрівщиною, все-ж таки мав хоч де-які мінімальні ознаки громадськості: Директорію й уряд, складений певними громадськими колами. До цього часу існувала Українська Народня Республіка. З цього ж часу зникають всі прикмети громадськості й республіки. Настає чисто персональний режим — петлюрівщина.

Хоча по традиції ще називається Українська Республіка, але її вже фактично нема. Уряди складаються й міняються по смаку С. Петлюри.

Настає доба самочинного панування С. Петлюри, яка завершується ганебним миром з Польщею, бо іншого миру, як ганебного, при цих умовах і бути не могло. Цілком справедливо каже С. Шелухин:

„Скандалу 20 жовтня 1921 р., образи національної чести й дискредитації У. Н. Р. можна було уникнути. Все те сталося виключно з вини Петлюри та його міністрів і порадників.

Кожна держава дбає перед другими за свою честь, достойність і суверенність. Це повинні знати й виконувати посли, делегати, представники держави і т. і. В чужих державах посли й представники інших держав користуються недоторканістю, екстериторіальністю. Вони вивішують на своїм помешканні прapor своєї держави. Це все символи пошани, чести, достойності, визнання незалежності, суверенности. Порушення в цій справі вимагають сatisfaction і доводять навіть до війни. Все оце вимагає певної поведінки посла, представника держави і т. і. осіб, а разом з тим передбаченості, вміння попередити, уникнути, щоб самому тим не допустити до образи, дискредитації, негування суверенности і т. і. Послом чи представником в чужій державі не може бути особа, позбавлена свободи, залежна, звязана, бо вона не може символізувати собою незалежності, суверенности, свободи своєї держави й понижала б своїм становищем честь, достойність, суверенность народу й держави. Для державних інтересів така особа була б небезпечна, бо через свою залежність і недостачу свободи могла б поступитися інтересами своєї держави.

Це давня азбука міжнародного права. Наш Теофан Прокопович, наслідувач Гугона Гроціоса, 200 років тому назад учив їй царя Петра I. Цей цар, знавши про це і з практики чужих держав, виряжаючись у Прутський похід в 1711 р., утворив Сенат, якому передав деякі функції своєї верховної влади. Забувши, що він не зробив розпорядження на випадок свого полону, що позбавляло його свободи й волі, він з-над Пруту прислав розпорядження про те, щоб його, коли він попаде в полон, не слухали, навіть коли б він прислав розпорядження, написані й підписані ним власною рукою. Цар Петро I, не вважаючи на свою болісну жадобу влади, своє позбавлення свободи правильно вважав своєю політичною смертю. З тієї ж ідеї виникла й 66 ст. Х т. I ч. Св. Зак.

Ясно, що нічого цього Петлюра й міністри не розуміли й не розуміють. Навпаки, вони, нічого не передбачаючи, навіть азбукового, думали про свою владу в чужій державі (див., напр., кінець передової статті в ч. 2 „Укр. Триб.“), про „свою державу в чужій державі“, не поминаються про свої обов'язки й утворили акт 12 листопаду, щоб надати собі право відчужувати елементи держави й поступатися її територією, а Сен. Шиянов взявся бути адвокатом безчестя народу й злочинства уряду“.*)

*) С. Шелухин. Петлюрівці в світлі права ст. 15—16.

Ганебний не сам факт миру.

Не підписання перемирря з Польщею, до чого уповноважували, як всі політичні партії, що були в уряді в Кам'янці, так і Диктатор Галичини та його уряд*), а умови того миру та спосіб їх приняття: без відома громадянства. Лише в день їх підписання (22-го квітня в Варшаві), самочинно призначений С. Петлюрою, міністр А. Лівицький привіз їх на обміркування недобитків організованої всупереч бажанню С. Петлюри Національної Ради в Кам'янці. С. Петлюра, який до того часу боровся з Кам'янецькою Національною Радою, тепер прислав свого делегата запитати її думку з приводу умов Польщі. Ясно, що це робилося лише для того, щоб до ганебного акту, заподіяного самими петлюрівцями, причепити якесь громадське ім'я. В той час, як умова в Варшаві була вже підписана, А. Лівицький „дипломатично“ вислухував думки громадянства про те, чи можуть бути підписані запропоновані поляками умови. Умови миру з Польщею не тільки ганебні, а й злочинні, бо ними віддано Польщі не тільки значну частину української території, а й українського народу. Це злочинство не тільки проти У. Н. Р., розсяг якої петлюрівцями самочинно зменшено, а й проти українського народу, од живого організму якого одірвано великий шматок і кинено в інші умови існування, позбавивши народ можности розпоряджаться ним і плекати його по своїй волі, бо „уступка території означає уступку прав верховної влади над тою частиною народу, яка живе на устусленій території“**).

Такі вчинки наука про державу виразно кваліфікує, як злочинство.

„Вчинки, направлені на розбиття державної території, вважаються злочинством проти особи-держави, а не маєтковою шкодою, яку можна матер'язально компенсувати, бо одривається не од землі шматок землі, а від народного тіла шматок тіла“***)

На такі вчинки не має права жадна влада. Тільки чужою ворожою силою, насильством може бути це здійснено, і ніяка влада розшматованого народу не сміє давати на це санкції.

Прикривання цього злочинства інтересами української державності — звичайний викрут авантюристів і злочинців. Дикиуни оправдують убивання своїх старих батьків бажанням їм щасливішого життя на тім світі.

Петлюрівщина до часу угоди з Польщею так уже роз'їла український національно-громадський організм, що тільки дві партії рішуче висловилися проти підписання миру: соціялісти-революціонери (В. Голубович) і хлібороби-демократи (І. Кобза). Ріжниця соціального світогляду цих партій підкresлює національні, а не соціальні причини їх відмовлення від миру з Польщею.

*) Др. М. Лозинський. Галичина в рр. 1918—20, ст. 186.

**) Проф. Я. Магазинер. Общее учение о государстве ст. 111.

***) Ibidem ст. 111.

Решта партій: соціял-демократи, соціалісти-федералісти й галицька національно-демократична (Др. Степан Баран), погоджуючись в принципі на мир, домагалися все таки зміни тих або інших пактів угоди. Тільки народні республіканці заявилися за мир „без жадних обумовлень“. Однака ніяких змін уже й зробити не можна було, бо умова була підписана і А. Лівицький відогравав тільки чергову комедію.

Повернувшись з поляками на Україну після підписання з ними угоди, С. Петлюра і поставлений ним уряд розпочали одверту боротьбу зо всячими проявами української громадської думки, зо всячими спробами громадян організуватися й виявити свою волю. Кам'янецька Національна Рада, що нелегально згуртувалася під час перебування поляків, трактувалася, як ворожа організація. Всі спроби громадсько-політичної організації народніх мас обvizвалися „большевизмом“ і т. и. Не зважаючи на протести соціалістів-революціонерів, соціял-демократів і жидівських соціалістів проти петлюровського самочинства й на вимогу їх скликати представницький орган, запанував цілком особистий режим – „петлюрівщина“. Коли члени Директорії Ф. Швець та А. Макаренко розпочали за кордоном ревізію „вірних людей“ і виявили уголовні злочинства (крадіжка народніх грошей і т. и.), ревізію розпорядженням Голови Директорії припинено, а 12 листопаду 1919 р. С. Петлюра з своїми прихильниками, самочинно ним призначеними на уряд, усунули з Директорії останніх двох членів: Ф. Швеця і А. Макаренка. Од Директорії залишився тільки голова її С. Петлюра, який і робив надалі все, що хотів під цим титулом або під титулом Головного Отамана військ У. Н. Р.

Основний закон про форму влади на Україні, чинний з 28 січня 1919 р. до слідуючої сесії Трудового Конгресу, зламали як раз ті, хто мусів від других вимагати дотримання законів.

Вони знищили останню юридичну прикмету Української Народної Республіки й на її місце посадили паршивенську саморобну отаманську монархію — петлюрівщину.

„Яким же чином і по якому праву С. Петлюра, А. Лівицький, О. Саліковський (на акті 12 листопаду є їх підписи), Прокопович, Садовський, Ніковський, Ол. Ковалевський і ін. міністри, не мавши ніякого права касувати й творити основні закони, могли дозволити собі скасувати закон 28 січня, замінити його актом 12 листопаду й перевести себе на становище Моркотунівського приватного комітету, позбавивши органи влади легального походження й становища та поставивши свою волю вище народної? Акт 12 листопаду написано з крутістю „підпольної адвокатури“ і в нім фактично установляється просто неймовірна узурпація.

Акту 12 листопаду не вимагали ні „логіка“ подій, ні державні інтереси. Його утворено, як це ясно зі змісту, з єдиною ціллю: утворити єдинодержавіє Петлюри й позбавити прав інших

членів Директорії (ст. 2 і 4) та зробити фактично його замістителем А. Лівицького (ст. 4); надати їм право (зауважте: право Петлюри чи його замістителя призначати міністрів по своїй уподобі: — п. в. ст. 2); видавати основні закони, розпоряджатися елементами держави — народом, територією і владою, творити міжнародні договори, навіть з правом одчуження території (п. в. ст. 2, ст. 14 п. ж. ст. 22 розд. IV „закону про Державну Народну Раду“); зробити міністрів, залежних тільки від Петлюри чи Лівицького, неодвічальними, як вони самі (ст. 14) і т. д., — тоді, як усе оце цілком противне законові 28 січня і нищить його й тоді, як в 7 ст. закону 28 січня, навпаки, Директорії наказано дбати про цілість території і ніяк не дается права поступатися нею.“

Касуючи дійсний закон 28 січня „про форму влади на Україні“ актом 12 листопаду, вони й назвали цей акт „Законом про Тимчасове Верховне Управління“. Двох конституцій для одної держави бути не може, а тому, коли-б акт 12 листопаду своїм змістом навіть не касував закону 28 січня, то він, коли-б був правним, касував би його одним фактом свого пізнішого походження.”*)

Петлюрівці намагалися оправдати вчинок Петлюри тим, що закон 28 січня не був законно опублікований. Цей їх викрут рішуче спростував С. Шелухин в брошури „Петлюрівці в світлі права“, довівши всю неправдивість і нечесність тих тверджень. Але допустимо, що закону Трудового Конгресу про передачу влади Директорії не було. То хіба мав право один член Директорії, складеної певними громадськими організаціями, самочинно усувати інших? Стремління петлюрівців оправдати зламання закону 28 січня тим, що він буцім-то містить в собі „захоплення соціялистичними лозунгами й загострення класової боротьби“, — також брехливе, бо закон (ст. 5 і 6) висловлюється „проти організації робітничої диктатури“ й обстоює „демократичний лад“ з вибором всенародного парламенту“ на основі „всенародного голосування.“**)

„Андрієвський, Швець і Макаренко поступили законно, — пише С. Шелухин***) — а Петлюра творить беззаконство, роз'єднує громадянство і єднає хіба тільки злочинців. Претензія на монопольну владу творить боротьбу конкурентів, яка вносить роз'єднання громадян. Поклик до виконання обов'язків перед Вітчиною й до законності, в чім конкуренції конкурентів ще не бувало, — це шлях до об'єднання. Петлюра та його однодумці, ставши на грунт беззаконства й не бажаючи йти на об'єднання коло законності й виконання обов'язків, руйнують єдність і розбивають солідарність громадянства.“

*) С. Шелухин. „Петлюрівці в світлі права“, ст. 10.

**) Ibidem, ст. 12.

***) Ibidem, ст. 17 і 18.

Мета вчинку ясна: захопити всю владу в свої руки, не мати над собою жадного громадського контролю і ціною однієї частини українського народу купити собі панування над другою.

Після „законного“ усунення з Директорії Ф. Швеця й А. Макаренка назовні не залишилося навіть видимості якоїсь громадської прикмети українського осередку. З цього часу навіть юридично не існувало вже Української Народньої Республіки, а тільки „Українське головне отаманство С. Петлюри та його уряду“. Титул „У. Н. Р.“, хоч подекуди й уживався, то тільки, як пережиток і лише з спекулятивною метою: надати діяльності С. Петлюри вигляду народньої справи.

Український осередок з Петлюрою на чолі юридично перестав одріжнятися від „державності“ батька Махна. Весь він опинився під рукою С. Петлюри, який єдиний став його репрезентантом. Як в такім разі назвати цю течію українського руху? Народньою? Але — ж народу в ній уже не було й воля його ніде не виявлялася, не вислухувалася, бо народного представництва не було. С. Петлюра керував усім сам, як голова неіснуючої Директорії, вислухуючи тільки інформації від „довірених“ людей про те, що каже народ по ярмарках, на параставасах, коло шинку, на вечерницях і т. і. З тих лише джерел до-відувалися в Тарнові про волю народу.

Це був уже не народний рух, а тільки одна з його течій, що виродилася в петлюрівщину — особистий режим.

Хоч вона в наслідок розвитку подій захопила в свої руки зовнішні атрибути українського народного руху — титул Української Народньої Республіки, титул української влади — Директорії й міністрів, державні кошти й архіви — вона все ж таки перестала бути народньою. Не тому, що виїхала за кордон, а тому, що порушила волю народу, скасувала постанову верховних органів народньої волі й самочинно захопила всі справи в руки купки персонально звязаних людей.

До угоди з Польщею, хоч не було справжніх представницьких народніх органів, не було представництва громадянства, то були приймні сурогати їх — Директорія й де-які політичні партії, що посилали своїх делегатів в уряд і таким чином впливали на хід державних справ, у всякім разі позбавляючи їх характеру цілком особистих вчинків. Це не був голос народу, не був голос українського громадянства, не був навіть голос широких партійних мас, бо партійні з'їзди не відбувалися через військові події, — та все-ж таки це був голос не однієї особи, а кількох груп, хоч і невеликої кількости, але організованого громадянства. З часу підписання угоди з Польщею й повороту на Україну одкінuto навіть цей фіговий листочек. Настало повне самодержавіє С. Петлюри — чиста „петлюрівщина“.

В житті українського осередку, на чолі якого став С. Петлюра, не брали вже участі не тільки народні маси, а навіть сурогати народніх

організацій. Народом ніде й не пахло. Українська Народня Республіка обернулася в фікцію, в „У. Н. Р.“, в іронію над українським рухом, в крадений титул, в прикмету глибокого морального й громадсько-політичного занепаду, в боротьбу дрібних особистих інтересів під гучними назвами держави, уряду, послів і т. п. Створення С. Петлюрою „послушної“ Ради в Тарнові під впливом очевидного краху визвольної боротьби виявило тільки всю злочинну гниль і дрібничковість „петлюрівщини“. Про глибину цього розкладу свідчать самі петлюрівські органи. „Українська Трибуна“ у Варшаві в ч. 2 за 1922 р. писала, що польсько-українська утода... „дійшла нарешті до висилки по-за межі польської держави головних політичних діячів У. Н. Р., до ліквідації державного апарату“, і нагадувала громадянству, що воно „не може міритися... з фактом загнання нашого центру в якесь підземелля“.

Пізно. Знявши голову, за волоссям не плачуть. Редактор „Української Трибуни“ Саліковський повинен був про це пам'ятати ще тоді, коли разом з іншими знищував Директорію, бо то було теж нічим іншим, як „ліквідацією державного апарату“, а члени Директорії теж належали до „політичних діячів У. Н. Р.“.

* * *

Хоч петлюрівщина не охоплювала всього українського руху, хоч по-за нею йшло й розвивалося широке українське визвольне життя, однаке, поскільки вона захопила старі титули народного руху й потягла за собою рештки народніх скарбів та військ, — то це дало підставу де-яким українцям вважати петлюрівщину народньою українською справою, Українською Народньою Республікою, а ворогам українців — зводити увесь український рух до „петлюрівщини“. Однаке український національно-визвольний рух та його витвір Українська Народня Республіка, над якими працювали ріжні політичні партії, зовсім не тотожні з петлюрівщиною. Дійсна У. Н. Р. це державність всього українського народу, од якої дуже далеко до петлюрівщини. Її зруйнували, з одного боку, зовнішні бандити — руські большевики, а з другого — внутрішні авантюристи й злодії, що, покравши державні титули, використовували їх для особистої вигоди.

Між У. Н. Р. і петлюрівщиною така ж ріжниця, як між господарем та управителем, який, скористувавшись тим, що господаря захопили бандити, зламав умову з ним і всупереч його розпорядженням захопив його скарб, утік за кордон і називає себе іменем господаря.

Петлюрівщина — течія антигромадських стремлінь і авантюр; доба — особистого режиму в головному осередкові українського визвольного руху, коли випливли на верх всі негативні сили українського руху, що раніше ховалися по закутках від громадського ока. Політичні партії в цей час, в наслідок скасування законних народніх органів і громад-

ських традицій, одна за одною відмежовувалися від політики особистого режиму, від вчинків українського уряду, який опинився в повній залежності від волі однієї персони. Політично невиховані елементи, неорганізовані, безвідповідальні стали заступати їх місце. З уступленням від активної політики в українському осередкові партій, які мали своє ім'я і вплив у широких верствах народу — соціалістів-революціонерів і почасти соціал-демократів — їх місце заступили інтелігентські групи соціалістів-федералістів та нововитворені з урядовців для репрезентації „голосу народу“ народні-республіканці, народні об'єднання і т. і., що разом з головою Директорії іздили у вагонах. Урядовці одночасно стали й законодавцями. Політично-громадська неграмотність розперезалася. Вже з Кам'янця б'є в очі демагогія, якої вживається замісць демократії: всі права й жадних обов'язків; відповідальність „тільки перед народом“ тоб-то: перед ніким, бо жадних народніх представницьких органів немає; орудування фікціями: партії з десятків осіб; тридцять товариств з десяти українців, через що кожен став дуже поважною особою, бо головував не менше, як в двох товариствах і т. и. Як раніш кожен отаман творив собі окремі куріні, чи полки, так тепер кожен українець, звязаний чимсь з осередком, творив собі окреме товариство, щоб бути його головою і на цій підставі представлять десь голос народу, мати „вплив“ на владу і т. и.

Старші урядовці вже не виконували розпоряджень уряду, бо 1) не мали часу, бігаючи на засідання 30 товариств, 2) як члени партій або голови ріжких громадських організацій, що не завжди поділяли політику уряду в якій-небудь галузі, а особливо в справах свого департаменту і т. и. Вони „у всякім разі, краще знали, як у них повинна йти справа, ніж міністр“, а тому розпоряджені міністерських не слухали.

Борці проти рад створили при міністерствах ради співробітників і подавали ультиматуми міністрям, а на випадок незадоволення вимог, вже як члени антирадянських партій через свої партійні органи вимагали усунення небажаних міністрів. В раді міністрів і в державному апараті сиділи партійні товарищи. Міністр не міг усунути або перевести когось із своїх співробітників за невиконання обов'язків, бо останній змовлявся з іншими товаришами по партії й відкликав міністра з посади і т. и. Яке могло бути при таких умовах виконання розпоряджень уряду?

В наслідок переходу керування українським визвольним рухом до урядовців останній став відзначатися дрібничковістю політики: відсутністю широко задуманого, опертого далеко вглиб на історичному ми-нулому і розгорнутого вшир на сучасному реальному стані українського народу плану, який би, вивівши середню лінію з минулого й сучасного, давав напрямок у майбутнє. Як могли такий план витворити люди, що не мали жадного політичного світогляду? Які всю державність уявляли по своїй канцелярії? Люди, які во ім'я широкої

демократії одкидали диктатуру рад (широких груп працюючого люду) не тільки в більшевицькій спотвореній формі, а й принципіально, а разом з тим, самі цього не розуміючи, заводили диктатуру особи. Одкидали ради, як форму виявлення народної волі і заводили їх у себе для виявлення своєї волі. Галасували проти партійних сварок, а самі „сварилися“ одно з другим з приводу кожного політичного питання, бо все було для них новим і незрозумілим. Люде, що не вміли одріжнити своїх партійно-політичних обов'язків громадянина від технічних обов'язків урядовця; державних органів — від політичних течій, політичних впливів від адміністративних розпоряджень і т. и., що одночасно були і „народом“ і „дорадниками“ й технічними співробітниками С. Петлюри, — не могли витворити широкого плану української визвольної боротьби, бо їх було мало й самі вони були малі. Тому перебивалися з дня на день політичними авантюрами й спльотками та надіями на заповіт їх шановного прабатька цехмійстера Купер'яна: „якось то буде“. Купер'янівщина цілком панувала в політиці: одні кажуть „іскриймося“, другі кажуть „признаймося“; одні кажуть „сидім тихо“, другі кажуть „буде лихо“. А Купер'ян каже: „якось то буде“.

Внутрішня політика, в наслідок одірваності від території й народу, фактично звелась до внутрішніх справ ріжних урядових органів, складання проектів на майбутнє, теоретичних суперечок про те, що діється на Україні, складання кошторисів для всяких неіснуючих органів, для виплати за незроблену роботу і т. и. В цих обставинах вона легко зійшла на парткуляризм. Україна залишалася десь в теорії, в пам'яті, на папері, а на ділі існувала тільки канцелярія, яка мандрувала з міста в місто, з потяга в потяг. І оці канцеляристи, урядовці повинні були рішати долю всієї України. До того ж оточені зо всіх боків ворогами. Ясно, що, не маючи нічого, мріяли хоч про що-небудь. Та й світогляд їх взагалі не сягав далі обрія своєї дзвіниці.

Через те не дивно, що в таких умовах зародилася і зросла думка про створення хоч невеликої України над Дніпром коштом Галичини й інших земель. Спершу ця думка виявлялася несміло, соромливо, а далі під неї підведено ідеологію „здорового державного розуму“ й пущено в світ, як законну, неминучу.

Зовнішня політика цих часів визначається безпросвітним хуторянством: хитрий хахол — бісова печінка — намагався обдурити всіх: і більшевиків, і поляків, і Денікіна, і антанту. Говорив зо всіма разом і так, що ніхто йому не вірив. Та й як вірить, коли в самого хахла сім п'ятниць на тижні. Закордонні посли кожен іншої орієнтації та ще й так розсажені, що в республіках виступають від України монархісти, а в монархіях — соціялісти, в державах антанти потайні германофіли, а в центральних державах — навпаки. І кожен вів свою лінію. Раз С. Петлюра міг свою думку мати й переводити її в життя, порушуючи

ухвали народньої волі, касуючи вибрані народом органи, то чому вони не могли теж, во ім'я добра народу, як його розуміли, переводити в життя свої погляди, порушуючи накази уряду С. Петлюри, який беззаконно захопив владу в свої руки? Хіба подібні міркування не могли бути „підставою“ для оправдання всякого самочинства?

Чинність петлюрівщини виявилася в перемозі особистих інтересів і впливів над громадськими, в усуненні органів народного представництва й громадського контролю та в заведенні особистого режиму, при якому провід в політичному житті взяли непідготовлені до того й невідповіальні, а часто просто й злочинні особи, що, спіраючись на фікції (окремі полки й партії з десятка випадково стягнутих людей), створили військову й цивільну отаманію, яка розпорошила широкий український визвольний національний рух на окремі „отаманські підприємства“ й звела його політику до втрати широких перспектив, до парткуляризму й хуторянства (раз є „окремі“ українські полки, „окремі отамани“, то чому не бути „окремим українським державам“, хоч на просторі одного повіту), що завершилося шкідливою орієнтацією на історичного ворога українського народу — Польщу й ганебною угодою з ним.

Головна причина розвитку „петлюрівщини“ — усунення представницьких органів народної влади. За Української Центральної Ради С. Петлюра, хоч і був і мав навіть велику популярність серед українських вояків, як один з енергійніших творців українського війська, але „петлюрівщини“ не було; під час Трудового Конгресу вона, хоч уже й існувала, але не мала волі й мусіла ховатися по кутках. Тільки скасування Трудового Конгресу й руїна Директорії та нестворення на їх місце жадного представницького органу дали змогу петлюрівщині вилізти цілком на верх, розсістися на плечах українського визвольного руху й перехопити на себе його репрезентацію. Діяльність Чайківських, Ковенків, Бенів, Паліїв, Самосенків, Донченків, Чоботарьових, Пилипчуків, Лівицьких, особистих осаулів Головного Отамана і т. и., — це не громадські прояви українського визвольного руху, а тільки персональні. Ухвали А. Лівицьких і В. Садовських (соц.-демократів), О. Саліковських, А. Ніковських, В. Прокоповичів (соціялісти - федерацісти) та О. Ковалевських (народних республіканців) — це не народний рух, а використовування його окремих проявів та імені для прикриття особистих, часто дуже авантюристичних затій; в кращому разі — здійснення особистих планів „рятування неньки-України“ так, щоб авторам за це перепало де-шо, хоч з області слави. Можливо, подекуди це робилося з високою патріотичною метою; з широю вірою, що „тільки головний отаман здатен все зробити“, але все-ж таки це були прояви не громадської волі, а персональних поглядів. Це було стремління не організованого народу, не організованого громадянства, а окремих осіб. Через

це й пересування проводу українським рухом в цей бік обертало останній з народньої справи в петлюрівщину.

Характеристично, що найдовше з цією антигромадською, антинароднією тенденцією боролися не дуже навіть революційні недобитки земських організацій. Навіть у Тарнові, де петлюрівщина цілком уже запанувала, вони все таки, виховані на певних громадських традиціях, хоч і безнадійно, а намагалися вирвати українську справу з рук одної персони й передати її хоч сурогатові громадянства.

Антигромадськість — головна прикмета петлюрівщини.

* * *

Творцем „петлюрівщини“, як бачимо, був не сам Петлюра. Він її тільки ініціював і підтримував. Коли-б українське громадянство було політично більше вихованим, то не допустило б себе до усунення від керування справою визволення українського народу. На жаль, воно не мало ще в своїх лавах досить вихованих, загартованих і досвідчених в політичній боротьбі сил, а тяжкі зовнішні обставини не раз змушували його губити ясність думки й твердість волі, що давало можливість окремим індивідуумам з авантюристичною вдачею захоплювати в свої руки провід громадськими справами.

Петлюрівщину творили, опріч самого С. Петлюри, всякі не звязані ні з громадськими, ні з військовими організаціями „окремі отамани“ (Хомодовські, Самосенки, Ковенки, Палієнки і т. и.), славолюбні старшини січового стрілецтва, що з сержантів рвалися в „отамани“ (Ю. Чайківський, почести й Коновалець); пройдисвіти всякого роду що тепер десь познікали (Супруни, Гасенки), політичні кругії (Васильки, Севрюки), окремі особи з ріжких політичних партій, що з особистих міркувань не додержувалися позицій своїх партій (А. Лівицький, Мацієвич, П. Христюк, І. Паливода, Романченко, Прокопович і т. и.), партія народніх республіканців (створена в Винниці з урядовців Сивошапкою, О. Ковалевським та Пилипчуком спеціально для підтримання С. Петлюри, що й робила послідовно аж до переходу всіх її членів на приватну службу полякам) та груп, що одірвалися од партій соціал-демократів та соціалістів-федералістів. Соціал-демократи розкололися на чотири групи: одна (Романченко, Л. Чикаленко, Ковальський) активно підpirала петлюрівщину; друга (Мазепа, Феденко, Мартос, Безпалко) симпатизувала їй і підтримувала теоретично; третя (Антонович, Галаган) рішуче одмежувалася від неї й тих товаришів, що йшли з нею; четверта (Б. і М. Матюшенки) увихалися між другою й третьою, не знаючи, на яку вігідніше ступить. Серед соціалістів-федералістів так само: більшість (Прокопович, Ніковський*), Славинський, Сірополко, Шульгин, Лотоцький і т. и.) творила петлюрівщину, особливо після угоди з Польщею;

меншість (М. Корчинський, Л. Білецький) всякими способами ухилялись від того, а С. Шелухин публічно боровся з нею.

Завинили в творенні петлюрівщини й соціалістичні партії (с.-д. та с.-р.) в цілому, особливо в Кам'янці, коли, борючись з поміркованими й правими колами українського громадянства, не підтримали вимоги їх до Петлюри про створення громадських органів влади, поширення громадської бази для уряду і т. и., а домагалися певних концесій тільки для себе. С. Петлюра скористувався тим і не дав ні кому нічого.

Все, що не мало в собі твердої громадської дисципліни й підпадало ріжним особистим впливам і спокусам, поповнювало собою лави петлюрівщини. Багато з них було більшими петлюрівцями, ніж сам С. Петлюра. Коли брати петлюрівщину, як наслідок політичної невихованості й загальної некультурності українського громадянства, то сам С. Петлюра освічений і політично вихований був вищий свого оточення. Його петлюрівство охайніше петлюрівства Ковалевських, Багриновських, Сивошапок, Пилипчуків і інших співтворців петлюрівщини, що пішли просто на службу полякам. Думаємо, навіть, що С. Петлюра вище петлюрівства Славинських, Мазеп і т. і.

Не сам, як бачимо, С. Петлюра створив петлюрівщину. Багато мав він в тому помішників. З ріжких причин. Петлюрівщину творили всі ті, що воювали проти скликання Трудового Конгресу, а потім домагалися його ліквідації, що на вимоги „одеської антанти“ (руського чорносотенства) згодилися на вихід В. Винниченка з Директорії, що так чи інакше помагали усуненню з Директорії інших членів її, що боролися проти творення рад та інших громадсько-політичних організацій революційного українства, як напр. трудових рад, передпарламенту і т. і. Через те ѿ вина за петлюрівство падає не тільки на С. Петлюру, а ѿ на тих, що помагали йому здійснювати юго особисті витівки, не опіралися юму, не боролися з юого шкідливими тенденціями, а навіть підтримували їх.

Ковенки, Хомодовські, Чайківські, Коновальці, Паліїнки, Самосенки, Юрки Тютюнники, Остапенки, Ніковські, Прокоповичі, Славинські, Машієвичі, Лівицькі, Левки Чикаленки, Пилипчуки, Ковалевські, Романченки, Мазепи, Феденки, Мартоси, Безпалки, Христюки, Ковалевські, Паливоди, Матюшенки, — всі в тій чи іншій формі винні, бо не тільки теоретично, а ѿ фактично підтримували петлюрівщину і так чи інакше потурали її.

Однак за петлюрівщину не можна винити всіх учасників українського визвольного руху, навіть тих, що перебували в тому юго осередкові, на чолі якого розсівся С. Петлюра; не можна обвинувичувати навіть тих, що, як технічні сили, здійснювали політику того осередку. Чим винні маси військових і цивільних громадян, вояків і технічних урядов-

^{*)} Важко сказати, хто більший петлюрівець: А. Лівицький чи Ніковський, який безоглядно оправдував петлюрівське самочинство.

шів, що сумлінно, безкритично, як глибокі патріоти, віддавали всі свої сили й життя виконанню розпоряджень українського осередку, українського уряду, не входячи в обміркування того, яка політична течія залинувалася в ньому, не розбираючись, в більшості просто не помічаючи, що уряд із громадського органу народньої волі обертається в орган особистої волі, в попихача С. Петлюри; широко вірючи, що всякий український уряд дбає про те, щоб найкраще охоронити інтереси українського народу? Вони чесно виконували свою громадську повинність. Були й залишилися патріотами, справжніми представниками народного руху. Коли хто з них всупереч вимогам громадськості своєю чинністю й спричинився до зміцнення петлюрівщини, то вина за це падає не на них, а на тих, чиї накази вони виконували, хто „звів одного з малих сіх“.

Вони ж, закинуті навіть в табори й розпорощені по світах, хоч до останнього часу службово виконували волю С. Петлюри, в дійсності були не петлюрівцями, а репрезентантами як раз противного — народності, масовости українського руху, а не його персонального походження. Своїм перебуванням в таборах, своїми мандрами по світах, своєю працею в таборах і поза ними, своєю кількістю, своїми поглядами, думками, мріями і стремліннями вони маніфестували народність, масовість українського руху. Вони були й залишилися вірними не петлюрівщині, а ідеї українського визвольного народного руху, української державності, українського уряду. Вони не все бачили, не все розуміли, бо більше були патріотами, ніж політиками.

За петлюрівщину винні не технічні виконавці, а ідеологи її, політичні творці її.

* * *

Де-хто з петлюрівців, виправдуючись, намагається прирівняти петлюрівщину до хмельниччини й мазепинщини. Це занадто сміливо. Хмельницький відограв цілком іншу роль в організації й веденні повстання, ніж С. Петлюра. Та й часи то були інші, коли громадянство не стояло на такій височині, як тепер; Хмельницький часто змушеній був сам давати провід, бо українського політично-свідомого громадянства було мало. Головна ж ріжниця в тім, що хмельниччина була боротьбою з історичним ворогом українського народу — Польщею, а петлюрівщина є її антиподом, ганебною угодою з Польщею. Хмельниччина — символ визволення з під Польщі всього українського народу, а петлюрівщина — символ угоди й відання в польську неволю великої частини українського народу.

Більше подібності з мазепинством: як мазепинщина, так і „петлюрівщина“ витвори особистого режиму, справа певних інтелігентських та військових кол, без участі широких народніх мас.

Але назва мазепинець свідомого українця не ображає. Ми визнаємо рацію Мазепиного вчинку, ми жалкуємо, що він не вдався, осуджуємо Мазепу за неправильне поступовання, яке довело до невдачі його за-міру, але оправдуємо мету. Назва ж петлюрівець коле навіть прихильників Петлюри, бо в глибині душі кожен з них сам відчуває в петлюрівщині щось недобре для українського народу; щось таке, з чим сміливо в очі всякому українцеві глянути не можна, а це саме — угода з поляками. Тут не можна викручуватися, що „Галичане зрадили“ й змусіли до того. Коли „Галичане й зрадили“ (Доктор М. Лозинський каже, що зраду вчинила сама команда галицької армії без відома війська й Диктатора Є. Петрушевича та його уряду*) — то ганебний вчинок *x* не є підставою для оправдання ганебного вчинку *y*. Петлюра мав перед собою шлях генерала Омеляновича-Павленка, вглиб народу, або шлях хоч Є. Петрушевича — за кордон. Хмельницький навіть після Берестечка, коли на нього майже все українство напало, втікши з татарського полону, кинувся не в Московщину, не в Туреччину, навіть не в Семигород, а в народні маси, на Україну. В цім велика ріжниця між хмельниччиною й петлюрівщиною. Крім того, стремління „петлюрівщини“ погодиться з Польщею коштом Галичини виявилися значно раніше (переговори й заяви Курдиновського, Пилипчука в Варшаві ще в серпні—вересні), ніж сталася „галицька зрада“ (початок листопаду).

Думаємо, що нечесно було б прирівнювати петлюрівщину до хмельниччини й негативними прикметами першої, особливо відданням у польську неволю українського народу в Галичині, затемнювати світливий образ великого визвольного руху, переведеною во ім'я добра всього українського народу. Хмельниччина — всенароднє з'явище, петлюрівщина — локальне. Коли й рівняти петлюрівщину, то тільки з ханенківчиною, золотаренківчиною, сомківчиною і т. і.

Ми не одкидаємо, що С. Петлюра та краща частина його прихильників мали й мати помимо особистого славолюбства ще й ширі бажання добра українському народові, що С. Петлюра був і есть українським патріотом, може здатним навіть на великі жертви, але вважаємо методу його праці та його прихильників (перевага особистих міркувань над громадськими) безперечно шкідливою, яка до іншого наслідку, ніж розпорощення, партикуляризм, і довести не могла.

Подекуди петлюрівці тішать себе тим, що селяне на Україні, як і руські большевики та чорносотенці, називають петлюрівчиною весь український рух, звязуючи з Петлюрою всі українські визвольні змагання. Це можна пояснити тільки незнанням селянами дійсного змісту петлюрівщини та вкладання в неї свого розуміння, почасти підсунутого руськими та жидами, але з своїм позитивним забарвленням.

*) Dr. M. Lozinskyj. Галичина в рр. 1918—20, ст. 189.

Однак від того, що українські селяне помилково називають український визвольний рух підсунутою їм руськими назвою, петлюрівщина не втратить своєго негативного змісту, не перестане бути злом для українського визволення, приниженнем народної гідності, сифлісом народного руху.

* * *

Петлюрівщина не весь український визвольний рух, а лише його частина, яку започаткував С. Петлюра в часи повстання проти гетьмана, а потім підтримував і зміцнював своїм особистим поступованням. Загальні обставини українського руху, — невисокий рівень політичного виховання українського громадянства, перемога більшевиків, і через те одірвання від території й народу, — сприяли її розвитку в часи Директорії, особливо після скасування Трудового Конгресу (од Винниці до Любара) і дали змогу остаточно запанувати в українському осередкові після підписання угоди з Польщею.

Доба чистої петлюрівщини — розпочинається з фактичного скасування Директорії та підписання угоди з Польщею, тоб-то: останній Кам'янецький і Тарнівський періоди.

Однаке помимо петлюрівщини, український визвольний рух мав і має багато інших діб, як доба Центральної Ради, Національного Союзу, Директорії, і течій, що нічого спільнотого з петлюрівщиною не мали, боролися з нею во ім'я інтересів всього українського визвольного руху.

Навіть в той час, коли в головному осередкові українського визвольного руху Наддніпрянщини панувала петлюрівщина (Кам'янець-Тарнів) — поруч з нею існувало багато інших самостійних українських течій, проявом яких були, наприклад: зимовий похід Омеляновича-Павленка, Національна Рада в Кам'янці, боротьба за Раду Республіки в Тарнові, Український Громадський Комітет в Ч. С. Р. і ін.

На Україні ж серед народу цих течій ще більше. Найвиразнішим проявом їх є здобуття українізації всупереч бажанням окупаційної влади.

Петлюрівщина захопила в свої руки титул та недобитки військ Української Народної Республіки й виставляє себе „державною владою“, монопольним наслідником державності, створеної революційним рухом українського народу, ототожнюючи себе з У. Н. Р. Це шахрайство.

У. Н. Р. створена не петлюрівщиною, а Українською Центральною Радою, її III та IV універсалами, коли петлюрівщина щей духу небуло. Втворені У. Н. Р. брали участь широкі маси українського народу, всі українські соціалістичні партії. Петлюрівщина тільки згодом захопила владу в У. Н. Р. і скасувала її основні закони чим знищила У. Н. Р. і на її місце завела отаманію, прикриваючи її лише подекуди старим титулом У. Н. Р.

Українська Народна Республіка опинилася в полоні у петлюрівщини, у отаманії. Це не означає, що вона сама стала петлюрівщиною.

Право на У. Н. Р. належить не петлюрівщині, а всьому українському народові. Петлюрівщина ж користується ним тільки незаконно.

Завданням нашим є виявити петлюрівщину й відділити її від українського визвольного руху, відділити „У. Н. Р.“ від У. Н. Р., показати її дійсний зміст: егоїстичний, антигромадський, антидержавний і застерегти українське громадянство від легковажного відношення до неї.

Петлюрівщина — це перевага свавільства над законністю, громадськістю, народністю. Вона — свідоцтво занепаду українського визвольного руху, часи його помилок, втрат і поразок, українська ганьба. Обов'язок кожного чесного українського громадянина — виявляти її хиби й боротися з нею.

Поскільки-ж вона є витвором не самого С. Петлюри, а й сучасного культурно-історичного стану українського народу, то гостряк боротьби повинен бути звернений не стільки проти особи Петлюри, скільки проти тих обставин, які його створили, проти відносин і поступовання в громадському житті, що дало змогу розвинутися й змінитись особистим забаганкам С. Петлюри. Де нема відповідного ґрунту — дерево не росте. Тому боротьбу з петлюрівщиною треба скерувати проти громадсько-політичної невихованості й неорганізованості; конкретно: проти військової й цивільної отаманії, проти особистих режимів, орудування фікціями, парткуляризму й безоглядної орієнтації на Польщу.

Ми не проти миру з Польщею. Навпаки, за. Але ми проти орієнтації на Польщу, проти надій, що за її допомогою можна будувати українську державу, не продаючи її в неволю частини українського народу. Ми хочемо чесного миру з Польщею, але не бажаємо бути в залежності від неї. Хочемо бути з нею в таких добрих відносинах, як і з іншими сусідами. Не хочемо нічого її, але не бажаємо віддавати її свого. Нехай вона живе й розвивається в своїх етнографічних межах, а ми в своїх. Суперечки ж між нами згідні полагоджувати по добросусідськи: народнім плебісцитом. Нехай кожна людина сама собі вирішує, де її краще: під Польщею, чи під Україною. Коли поляки вірять, що в них краще, їм нема чого боятися, що хтось від них одійде, бо од крашого не одходять.

Вина петлюрівства не в тім, що з Польщею підписано мир, а в тім що 1) мир той куплено за ганебні умови: коштом Галичини і 2) до цього часу той мир виправдується. Можна нарешті зрозуміти, що люди в тяжких обставинах не спромоглися найти іншого виходу як той мир, але не можна зрозуміти, чому вони й досі, коли Польща сама той мир ганебно зламала, підписавши з большевиками угоду в Ризі, все-таки покладають на Польшу якісь надії, плекають і виправдують необхідність орієнтації на неї.

Знищення „петлюрівщини“, повернення українського руху до первісного народного річища, надання йому виразних прикмет всенародньої справи — наше чергове завдання. Доволі авантюр!

Спроби деяких авантюристіків відживити знов петлюрівщину й поставити її, як символ українського визвольного руху, треба рішуче поборювати, як нове злочинство політичних грабіжників проти українського народу.

Відживлення в Польщі „Головного Отамана й його пресвітлого уряду“ — нова ганьба українському визвольному рухові.

Нам боляче, що вороги зводять весь український рух до петлюрівщини. Але ми розуміємо їх: вони хотять принизити нас. Однак ми не розуміємо тих українських патріотів, що допомагають їм в цім. Наш обов'язок довести противне, — що український рух не персональний, а всенародній. Зробити ж це можна тільки усуненням з українського руху петлюрівщини, „головного отамана і його уряду“ та наданням цьому рухові народніх громадських форм. Це означає боротьбу з особистими впливами й авантюрами та велику культурну й організаційну працю серед українських мас: створення нових національних культурних цінностей, виховання кадрів нових громадсько-політичних діячів, зворотення широких народніх мас, організацію їх на ґрунті боротьби за волю й орієнтацію на свої власні сили.

